

אני לא יודעת מה אתה, איש צעיר, יודע על רגשי אשם. אבל דע לך, שכל יהודי ניצול שואה קיבל מהגרמנים ימ"ש 'מתנה' לכל החיים. לא רק שהרגו את משפחתו, את קרוביו ובני עירו, אלא גם העמיסו על החיים את הסבל הנורא מכל - רגשי האשם.

בשנות ילדותי לא ידעתי דבר וחצי דבר על השואה. רק לאחר שהוריי חיתנו את כל הילדים שלהם, הם החלו להיפתח - ופתאום נחשפנו לעולם נורא ואיום.

מסתבר שאבי איבד אישה ושמונה ילדים, ואימי איבדה בעל ושלושה ילדים. שניהם נותרו בודדים, ללא הורים וללא אחים.

הם סיפרו לי בפרוטרוט כיצד ראו במו עיניהם, כל אחד לחוד, את משפחתם העניפה - נקטפת לה באכזריות איטית, את העינויים, הפחד, הסבל שאין לתארו במילים. לא רציתי לשמוע את הדברים, אך לא יכולתי שלא לשמוע אותם.

כאשר כל התמונה היתה ברורה לי, שאלתי את אבי מדוע לא סיפרו לנו זאת כל השנים. מדוע שתקו? מדוע לא סיפרו מעולם על הסבל שעברו, על הרוח הנאצית? במשך שנים אבי היה פוטר אותי בתנועת יד מבטלת, כאילו השאלה הזו אינה ראויה לתשובה, או כאילו אין לה תשובה. האחים והאחיות שלי טענו, כי הכאב היה כל כך גדול, עד שהם העדיפו להדחיק אותו, וזה באמת ההסבר שכולנו שומעים. אך לי היתה הרגשה, שיש עוד סיבה לשתיקתם של ניצולי השואה.

ופעם אחת פתח אבי את סגור ליבו ואמר לי כך: "את שואלת תמיד מדוע אנחנו שותקים. אז יש לי תשובה בשבילך: בגלל ריגשי האשם. אני חושב שלכל ניצול שואה יש תחושת אשם על עצם היותו בחיים. כאשר משהו נפטר - אתה מצטער על לכתו, אך כאשר כולם סביבך נפטרים - אתה מוצר על כך שאתה לא הלכת. וגם חש קצת אשמה במותם."

ביקשתי שירחיב, והוא הרחיב: "איך יודעת מה קורה לבן אדם, כאשר הוא עומד בסכנת חיים תמידית. הוא מפתח חיישנים של חיית השדה, וגם ליבו הופך לפחות מעודן. הסיפורים המתפרסמים הם סיפורי גבורה. אך כל אחד מניצולי השואה חווה על בשרו סיפורי חולשה, אם חולשתם של אחרים, ואם חולשתו שלו.

במקרים כאלה, אתה לא תמיד יכול לחשוב על הנוחות של האחר. אתה פועל כאוטומט. רק הרצון הפראי לחיות - מקנן בך.

"אני שונא את הגרמנים על מה שעוללו למתים, אך שונא אותם עשרת מונים על מה שעוללו לחלק גדול מהחיים. הם הפכו אותם לחיות אדם, לאנשים חסרי כבוד. הם הפכו פרופסורים מכובדים, לאנשים קטנים המוכנים לרמוס ולדרוס ילדים - בשביל פירור לחם. הם הפכו נשים תמימות וטהורות, ליצורים תת אנושיים. נטלו מהן את הצניעות, את היופי החיצוני והפנימי. ניצולי השואה יכולים בקושי לעמוד בדברים שעוללו הגרמנים ליקריהם, אך הם אינם יכולים לעמוד במה שהגרמנים גרמו להם להיות - בחלק מהזמן, או אפילו ברגעים ספורים.

"היו מקרים רבים של הקרבה, אך היו מקרים אחרים, בהם היית חייב להחליט החלטות, שאולי מצילות אותך, אך משאירות לך לכל החיים הרגשה של אפס, רשע, מושחת. רבים מניצולי השואה מחזיקים באמתחתם סיפורים, שהם מתביישים לספר אפילו לעצמם.

"ראית פעם איך נראית מאפייה מייד במוצאי חג הפסח? ראית איך אנשים מאבדים צלם אנוש, בעבור התענוג לאכול לחמניה חמה? אצלנו זה לא היה על תענוגות. אצלנו זה היה על החיים עצמם."

אבי היה מתאר לי איך נראו הדברים, כאשר אלפי יהודים מופקרים לגורלם, וכל אחד רוצה רק לשרוד. במקרים כאלה, אתה לא תמיד יכול לחשוב על הנוחות של האחר, כי לציתים התחשבות כזו עלולה לעלות בחיך. אתה פועל כאוטומט. רק הרצון הפראי לחיות - מקנן בך.

אבל היו גם אחרים, שהצליחו בכל זאת לשמור על צלם אנוש, בכל הנסיונות שעברו. אחד מהם היה ר' שימק'ה דויטש, שאבי לא הפסיק לספר עליו, גם בימים שלא סיפר על השואה.

תמיד היה מחנך אותנו להעניק ולוותר "כמו שימק'ה", להסתפק במוצט "כמו שימק'ה", להיות אצילי "כמו שימק'ה", לחשוב על האחר "כמו שימק'ה". מעולם לא ידענו מי היה שימק'ה, ואיפה גר. רק ידענו שהיה פעם חבר של אבא.

כשאבי נפתח והחל לספר על השואה, התברר ששימק'ה היה איתו במחנה "מיידאנק".

כיוון שהגרמנים לא רצו ליצור פאניקה, הם נתנו לו בעיטה, ואפשרו למשפחה שלו להצטרף אליו.

שימק'ה דויטש נקרא בקרב האסירים: "שימק'ה הקרבן", משום שהתנדב בכל הזדמנות להיות קרבן של אחרים. כבר בסלקציה הראשונה, התעקש ללכת יחד עם משפחתו, ללא הפרדה. הגרמנים דווקא חשבו אחרת, ושלחו אותו ואת בנו לחיים, ואת אשתו ובתו למוות. הוא החל להשתולל, והם איימו עליו שיירו בו. הוא אמר: "תירו בי", והמשיך להשתולל. כיוון שהגרמנים לא רצו ליצור פאניקה, הם נתנו לו בעיטה, ואפשרו למשפחה שלו להצטרף אליו. שימק'ה מעולם לא נדחף בתור לאוכל, וזה אומר שלא היה לו אוכל, ואם היה - הוא בדרך כלל כיבד בו את האחרים. האישה פשוט קדוש מעונה, שהשואה לא הצליחה להרוס את האנושיות שבו.

שנים רבות סיפר אבי על שימק'ה. הוא אמר ששימק'ה היה היחיד שלא נשא בלבו ריגשי אשמה, משום שהיה מושלם. אבי אמר לי לחנך את ילדי להקרבה "כמו שימק'ה". הוא אמר שהוא מקנא בחייו - ומקנא במותו.

וכיצד מת שימק'ה?

שימק'ה מת, בגלל שגנב אוכל בשביל אחד האסירים החולים. במשך כמה ימים הסתכן וגנב תפוחי אדמה מהמטבח, החיה את נפשו של האסיר שנטה למות, ובסופו של דבר, הגיעו הגרמנים אל החולה שהחל כבר להבריא. הם איימו שיפגעו בו אם לא יגלה מי גנב בשבילו את האוכל.

בסופו של דבר, החולה גילה להם את שמו של שימק'ה, והם תלו אותו.

אבי אמר ששימק'ה מת מאושר ושלם. הוא מת ללא ריגשי אשם. והוא - אבא, מציד עליו שחי ומת כמו צדיק אמיתי. נזכרתי שבעצם שימק'ה היה השם ששמעתי בילדותי יותר מכל, ופתאום התברר לי מדוע. שאלתי את אבא הרבה על שימק'ה, והוא סיפר לי. ראיתי שהוא ממש היה שמח למות במקומו.

"רק מי שיודע מה זה לחיות עם ריגשי אשם, יודע כמה טוב למות ללא ריגשי אשם", אמר אבי. "השתדלי לחיות את חיך מבלי להיות אשמה", חזר והפציר בי. "השתדלי לחנך את ילדיך, שיהיו כמו שימק'ה דויטש."

בסוף ימיו חי אבי בביתו. טיפלתי בו במסירות ולא ביקשתי ממנו מאומה, פרט לזה שיספר לי שוב ושוב על שימק'ה ועל מעשיו הטובים. הוא פתח את סגור ליבו עוד ועוד, גם על שימק'ה וגם על משפחתו הוא. תמיד עודדתי אותו ואמרתי, כי איני מבינה מדוע הוא חש ריגשי אשם. הרי הוא לא יכול היה למנוע את

הריגתם של ילדיו החמודים. וכי אם היה נאבק עם הגרמנים - היה מועיל במשהו? בסך הכל היה נגדע כל הגזע, ולא רק הענפים היקרים. הנה הוא קם על רגליו, נשא את אימי והקים משפחה לתפארת. על מה ריגשי האשם?

ממש לפני מותו, קרא לי אבי. בן שמונים ושבע היה. הוא חיבק אותי, ואמר שהוא רוצה לספר לי סוד ששמר כל ימיו.

והוא ענה לי: "לעולם לא תדעי ולא תביני, אך כמעט כל ניצול שואה נושא בליבו משהו שאינו יכול לספר. לו היה מספר, ייתכן והיו מרגיעים אותו ומסבירים לו, שמבחינה פסיכולוגית לא היתה לו כל בחירה או ברירה אחרת, אבל כיוון שהוא לא מספר - איש אינו אומר לו את הדברים הללו."

אני שמחתי מאד שאבי סיפר לי, ובכל הזדמנות הדגשתי בפניו כמה שהוא אינו אשם, ובאמת לא היתה סיבה שהוא יהיה אשם.

ממש לפני מותו, קרא לי אבי. בן שמונים ושבע היה. הוא חיבק אותי, הודה לי על ששרתתי אותו וכיבדתי אותו, ואמר שהוא רוצה לספר לי סוד ששמר כל ימיו.

"את זוכרת את שימקיה שגנב אוכל בשביל אסיר חולה אחד, שאחר כך הכריחו אותו לספר מי גנב בשבילו את האוכל?"

"זוכרת, אמרתי לו."

"ובכן, האסיר הזה - הייתי אני," אמר אבי.

ואחר כך ביקש שאתפלל עליו שאלוקים יסלח לו על זה, ונפטר.

זו הפעם הראשונה שאני מספרת את זה למישהו. אפילו לבעלי ולילדיי לא סיפרתי, ולא אספר.

מה אתה יודע על ריגשי האשם, איש צעיר?

(מובא ברשות מתוך "אנשים מספרים על עצמם" מאת חיים ולדר מתוך: <http://www.aish.co.il>)

אָשֵׁם / בן ציון תומר

אינני אשם, אבי,

אני הפרח על העי,

ביתך שקע, אבי,

ואוותר אני - האי.

נורא, אבי,

להיות פרח על עי,

בדם להיות אי -

הו, לו אשמתי, לפחות, אבי.